

La noblesa mediterrània: el cas de Francesc de Guimerà

VÍCTOR J. JURADO RIBA

Resum

Durant l'època moderna, la noblesa va procurar guanyar espais de poder mitjançant, entre d'altres mecanismes, apropar-se a la Monarquia a través dels serveis militars. Francesc de Guimerà és un exemple d'aquest model: noble de baixa nissaga que, a través del servei al rei i mitjançant patrons de major renom i posició que intercedeixen per ell, aconsegueix establir-se amb un càrrec d'un caràcter híbrid politicomilitar.

Paraules clau: noblesa, servei, guerra, Monarquia, Mediterrani.

Resumen

Durante la época moderna, la noblesa procuro ganar espacios de poder mediante el acercamiento a la Monarquía a través de lo servicios militares, entre otros mecanismos. Francesc de Guimerà es un ejemplo de este modelo: noble de baja alcurnia que, a través del Servicio al rey y a través de patronos de mayor renombre y posición que interceden por él, consiguen establecerse con un cargo de carácter híbrido politicomilitar.

Palabras clave: nobleza, Servicio, guerra, Monarquía, Mediterráneo.

Abstract

During the modern age, nobility sought to acquire spaces of power by, inter alia, approaching the Monarchy through the military services. Francesc de Guimerà is a great example of this model: noble of low lineage that ensures, through the help of his service to the king and using patrons of bigger reputation and position that mediate for him, a hybrid military-political position.

Key words: nobility, service, war, monarchy, Mediterranean.

La noblesa catalana en època moderna encara és un tema per explorar tot i les grans aproximacions de Pere Molas o en les diverses obres, Joan Reglà, Josep Maria Torras, Eva Serra, Joan Lluís Palos, Joan Carrió Arumí o Manel Güell. El segle XVI, a més, no ha rebut l'atenció necessària pel que fa a l'anàlisi de les relacions entre els diversos escalafons nobiliaris, sense entrar ni tan sols en els vincles entre branques.

En aquest sentit, entrariem en l'estudi de la figura que centra aquest text, que seria la de Francesc de Guimerà, un membre d'aquest il·lustre llinatge català que es va trobar immers en el convuls Mediterrani de les dècades centrals del s. XVI.

Ja Eva Serra, en el seu article de "Els Guimerà una noblesa de la terra", citava dit Francesc de Guimerà com a governador de Menorca. Però només hi afegia que era un gendre de Gispert de Guimerà, ja que s'havia casat amb una bastarda legitimada pel senyor de Ciutadilla, Maria de Guimerà.¹

De fet, la majoria dels autors l'identifiquen a partir de la seva elecció durant l'any 1575 com a governador de Menorca. Josep Juan Vidal afirma que «un pic mort Joan de Cardona al gener de 1575, el rei, el març d'aquest mateix any, designà com a nou governador al català Francesc Guimerà. El febrer de 1578 li foren concedits dos-cents ducats pels seus serveis. El desembre de 1582, consultat el Consell de Guerra, Felip II li concedí una llicència per a desplaçar-se durant tres mesos a Catalunya».² El mateix autor afegeix més informació en una altra publicació, on diu qui era el governador interí en aquests moments de buit de poder, entre l'arribada i la marxa de Francesc de Guimerà: Miquel de Pacs.³

1. Eva SERRA, «Els Guimerà, una noblesa de la terra», *Recerques: història, economia, cultura*, 23 (1990), pp. 9-36: 20.

2. Josep JUAN VIDAL, «La projecció política a Mallorca a l'època dels Àustries», *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 18-2 (1998), pp. 105-122: 114.

3. Josep JUAN VIDAL, «El gobierno del reino de Mallorca en la época de Felipe II», en J. Martínez Millán, dir., *Felipe II (1527-1598): Europa y la monarquía católica:*

D'altres, simplement parlen d'ell com un gendre de Gispert de Guimerà, senyor de Ciutadilla, a Lleida, a qui destaquen per ser el transformador de l'antic castell d'aquesta petita vila catalana en un palau renaixentista. En aquest sentit, es pronuncia Joan Eusebi Garcia Biosca, qui centra la seva atenció en Gispert de Guimerà i la branca central de dita família, amb una única i tangencial menció a Francesc de Guimerà: «També tenim notícia d'un nebot anomenat Francesc de Guimerà, que fou governador de l'illa de Menorca i que, per indicació expressa del rei Felip II prengué en matrimoni a Maria, germana de Bernat de Guimerà».⁴ I encara més, tot i que la intenció final de l'obra no és la de tractar les actuacions dels nobles de la família, sinó analitzar el grau de petjada i canvis que van fer sobre el castell, la cita sobre aquest noble a *Ciutadilla: el castell, el convent, la parròquia i el poble* de Maria Montserrat Vime Bacadí es redueix a un simple: «El rei mana que Maria es casi amb Francesc de Guimerà, governador de Menorca».⁵

La qüestió, per tant, recauria més en veure qui és aquesta persona constantment citada però gens explicada. Caldria arribar al passat d'aquest membre de la noblesa catalana, a quina branca del llinatge pertany i quins mèrits va fer per aconseguir un càrrec polític de rellevància, el de governador de Menorca, en un temps de veritable efervescència política i militar a la Mediterrània.

1. *La procedència de Francesc de Guimerà: herència i matrimoni*

Si repassem els documents notariais dels familiars més propers a ell, podrem establir un vincle directe entre la família i la seva situació

Congreso Internacional "Felipe II (1598-1998), Europa dividida, la monarquía católica de Felipe II (Universidad Autónoma de Madrid, 20-23 abril 1998), Vol. 1, Parteluz, Madrid, 1998, pp. 413-450: 420.

4. Joan Eusebi GARCIA BIOSCA. «Ciutadilla: de castell a palau», *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, 15 (2002), pp. 55-76: 63.

5. Maria Montserrat VIME BACADÍ. *Ciutadilla: el castell, el convent, la parròquia i el poble*, Pagès Editors, Lleida, 2013, p. 31.

de petit noble en el centre del dinamisme polític de la Catalunya del moment.

Per tal de veure la història d'aquesta branca dels Guimerà, podem citar un petit fragment de Benet Oliva i Ricós, a *La petita noblesa del Maresme*, accèssit del premi Iluro 2001. Després de la mort sense descendència de Francesc Benet de Guimerà, senyor de Ciutadilla, «Bartomeu (de Guimerà) deixaria la senyoria de Ciutadilla al seu primogènit Gispert i la senyoria de Llorach al segon, Francesc. Per a aquest contractaria un afortunat matrimoni amb Anna Maria de Marimon i del Papiol⁶ que acabaria sent l'hereva de la senyoria del Papiol». ⁷ A més, l'autor afegeix que la condició per fer efectiva dita herència seria que «els descendents s'intitulesin de Guimerà i de Papiol». Identifica el fill primogènit d'aquest matrimoni com Joan de Guimerà i Papiol, senyor de Llorach i Papiol, qui es casaria amb Lluïsa de Llupià.

Per tal de resseguir els documents notariais de menys a més propers pel que fa a la figura de Francesc de Guimerà, podem començar amb el testament de la seva mare: Beatriu de Marimon, qui es va casar amb Francesc de Guimerà (pare). Quan ella fa el seu testament, al 1573, el seu marit ja havia mort, i en la clàusula on apareix el seu fill, Francesc de Guimerà, qui també actua com a marmessor seu, diu:

Item leix al susdit don Francesch de Guimerà fill y marmessor meu per tota es a saber part de heretat y legítima paternal y maternal y suplement de aquella y per altres qualsevol drets y actions a ell pertanyents esguardants ara o en sdevenidor las heretats y béns del dit don Francesch de Guimerà son pare y meus y per altres qualsevol causes y rahons tres milia lliures moneda barcelonesa pregant-lo tant caramente com puch sen vulla tenir per content.⁸

6. Segons un testament trobat a l'AHPB, la dona de Francesc de Guimerà, senyor de Llorach, i mare de Joan de Guimerà i del Papiol seria Beatriu de Marimon.

7. Benet OLIVA I RICÓS. *La petita noblesa del Maresme Tres trajectòries: Des Bosc, Ferrer i Sala (segle XIV-XVII)*, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 2002, p. 113.

8. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Notari Francesc Vidal, 382/40.

Francesc de Guimerà rebria, doncs, una quantitat gens menyspreable de tres mil lliures barcelonines com a herència de la seva mare, que actuava com a cap de casa després de la mort prèvia del pare. Però com no era el primogènit, no rebria res més de les diverses propietats territorials en poder de la família, cosa que l'hauria de fer moure per tal d'obtenir una bona posició i poder adquisitiu.

Francesc tenia dos germans: la primera, Joana de Junyent i de Guimerà, dona de Francesc de Junyent, a qui la seva mare, Beatriu de Marimon, entrega «solament lo us de fruyt habitació utilitat y comodat de totes aquelles duas casas junctas que jo tinch y possehesch en la present ciutat de Barcelona en lo carrer ample y devant lo monastir de la verge Maria de la Mercè». El segon era el seu germà gran, Joan de Guimerà i Marimon, l'hereu universal del matrimoni, qui va esdevenir el senyor del Papiol, a la vegueria de Barcelona, i de Llorach, a la vegueria de Montblanc. Aquest últim es va casar amb Lluïsa de Llupià, a qui el sobreviurien alguns fills: Gispert de Guimerà, Beatriu de Guimerà, Margarida de Guimerà, Àngela de Guimerà i Anna de Guimerà.

Dins el testament de Joan de Guimerà del 24 d'agost del 1583, en la marmessoria del seu germà Francesc diu: «don Francesch de Guimerà, governador per sa Magestat en la Illa de Menorcha, mon germà».⁹ Només amb aquestes paraules, podem situar el Francesc de Guimerà governador de Menorca dins aquesta branca dels Guimerà de Llorach que s'emparenten una generació anterior a ell amb la pubilla dels Marimon del Papiol i que acaben, com bona part de la noblesa catalana del moment, domiciliant-se a Barcelona. A més, gràcies a l'apunt del currículum que afegeix el seu germà, podem situar en aquesta data el càrrec en actiu de governador de Menorca en aquesta data: un moment amb cert moviment pel que fa a la biografia de Francesc de Guimerà, com es pot veure a les obres citades de Josep Juan Vidal.

9. AHPB, Notari Francesc Pedralbes, 426/166, f. 80r.

Sobre el matrimoni entre Francesc de Guimerà i Maria de Guimerà, com ja s'ha indicat a les cites inicials a diversos articles, hi havia un problema inicial i que tothom tenia ben present: el grau de consanguinitat entre els nuvis, ja que eren cosins germans i s'havia de demanar autorització expressa del Papa i del rei. La proporcionada pel rei es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), és datada al 9 de desembre del 1577 i ofereix una gran informació sobre aquest matrimoni, ajudant a situar en el seu context els diversos membres dels Guimerà que van contraure matrimoni.

El Rey

Embaxador. don Francisco de Guimerà governador de la Isla de Menorca tiene tratado de casarse con doña María de Guimeran, su prima hermana, hija de don Gispert de Guimerà, hermano del padre del dicho don Francisco, a la qual, y aún su hermano, que era bastardo, mandamos legitimar con condición que el dicho casamiento se hiziesse porque con él se componen y assientan algunas cosas y diferencias que podrían dar destiento a los dichos Guimeranes y porque el dicho matrimonio se espera mucho beneficio y quietud entre ellos os encargamos y mandamos que siempre que por parte de los dichos Guimeranes se acudiere a esta corte a obtener de su Santidad dispensación para efectuar el dicho casamiento, ayudeys, favorezcays a la persona que en ello entendiere con mucho cuidado y si necesario fuere hablaréys a su Santidad sobre ello y a quien más os paresçiere convenir para que la dicha dispensación se conceda que en hazello assy seremos de vos servido.

Data en Madrid a VIII de deziembre de MDLXXVII

[...] Oratori regio in curia romana.¹⁰

Aquest document es mou en la línia de les informacions puntuals que els diversos autors oferien de Francesc de Guimerà en les publicacions que anaven enfocades a altres afers, però amb una importància

10. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Cancelleria, Registres, 4307, p.145.

prou notable com per no donar-ho a conèixer. Felip II diu «a la qual (Maria de Guimerà) y aún su hermano (Bernat de Guimerà) que eran bastardos, mandamos legitimar con condición que el dicho casamiento se hiziesse», cosa que obliga a dur a terme dit matrimoni per una decisió reial i de pacte familiar. Aquest document va dirigit, precisament, a l'ambaixador a Roma de Felip II, a qui diu que parli en favor dels qui es casaran per tal d'obtenir la dispensació papal per dur a terme l'enllaç. A més, l'ambaixador en aquell moment era precisament don Juan de Zúñiga i Requesens, germà de Lluís de Requesens i Zúñiga (difunt ja en aquell moment) al servei del qual el propi Francesc de Guimerà havia fet mèrits per obtenir el càrrec polític que tenia ja en aquest moment.

Amb el matrimoni, aquestes dues branques dels Guimerà quedaven novament unides, la branca del Papiol-Llorach i Ciutadilla. Com es pot comprovar a les capitulacions matrimonials, conservades en aquest cas entre els protocols notariais a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), tot queda perfectament establert en les primeres línies, on destaquen el fet d'estar units per segon grau de consanguinitat, cosa que els va obligar a demanar una dispensació papal per celebrar el matrimoni:

Mijensant la gràcia del sperit sanct tractat és estat e concordat quel matrimoni sia fet obtinguda primer dispensació y licentia del sanctissimo senyor nostro Sanct Pare eo de la Sancta Sede Apostòlica la qual se té molta sperança se obtindrà per rahó de ésser en segon grau de consignitat constituïts.¹¹

Seguint amb les primeres línies del document, ens serveixen per afegir una nova prova a la identitat ja confirmada dels dos nuvis. D'una banda, el Francesc de Guimerà, anteriorment identificat com “un nebot de Gispert de Guimerà”, als capítols matrimonials apareix detallat

11. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Notariais-II, 16.

com «don Francesch de Guimerà, governador de la Ila de Manorcha per la S. C. R. Magestat del Rey y senyor nostros y fill del illustre señor don Francesch de Guimerà en la ciutat de Barcelona domiciliat y de la illustre señora dona Beatris de Guimerà, de aquell muller, defuncts, de una part». Veiem, doncs, que la mare havia mort entre el lapse de temps que fa el testament i les noces del seu segon fill.

Pel que fa a la muller d'aquestes noces, resulta molt destacable la seva filiació: «la noble señora dona Maria de Guimerà donzella filla del illustre señor don Gispert de Guimerà señor del castell y vila de Ciutadilla en la vegueria de Momblanch y de la baronia de Abella en la concha de Orchau, de la part altra». Una de les dades més repetides sobre aquest matrimoni, pràcticament l'única, és que la dona, Maria de Guimerà, era una filla legitimada per Gispert de Guimerà. Aquí es veu clarament aquest element: no apareix la mare enlloc, cosa que ens porta inevitablement a pensar en la informació oferta pels altres autors i corroborar-la.

Sobre la informació que ens proporciona aquest document, veiem la de la dot de Maria de Guimerà, de vuit mil lliures barcelonines.¹² Tanta és la quantitat que, tot i estar probablement dins la pròpia negociació dels capítols, Maria de Guimerà es mostra partidària de renunciar a la seva herència:

Tenintse per molt contenta y satisfeta e pagada de las vuyt milia lliures per lo dit señor son pare a ella donades [...] per ço de grat y certa sciencia fa y ferma al dit señor don Gispert de Guimerà pare seu y als seus larga y bestant fi ab solutió diffinitió y remissió de tota part de heretat legítima

12. Aquestes vuit mil lliures, però, no serien pagades en efectiu, sinó que divideix el pagament en: «mill y sinccentas en continent fetes esposalles entre ells dits sdevenidors coniuiges y dos millia lliures dins un any comptador del dia que lo dit donador finirà sos dies e les restants quatra millia y sinchcentas lliures a compliment de las demunt dites vuyt milia lliures lin crearà censal mort ab altre capítol si y segons en aquell serà contingut la qual donació fa y fer entén lo dit senyor don Gispert de Guimerà, donador, a la sita señora dona Maria filla sua».

y altres drets a ella pertanyents y pertànyer devents ara y sdevenidor en la heretat y béns del dit senyor son pare.

A més d'aquesta destacable quantitat, la qual centra tota la negociació matrimonial sobre com i quan s'havia de pagar, destaca també la figura del procurador del futur marit. Francesc de Guimerà es trobava a Mallorca, per la qual cosa no podia negociar en aquestes capitulacions matrimonials negociades a Bellpuig. El noble en qüestió es Anton de Cardona, duc de Soma, senyor de la baronia de Bellpuig, qui negocia en nom del governador de Menorca. A més, també destaca un dels nobles que actua com a testimoni de Maria de Guimerà, Anton Sacosta, donzell a la dita vila.

2. Francesc de Guimerà a les lluites de la Monarquia pel Mediterrani: els mèrits per obtenir un càrrec polític

La Monarquia Hispànica de Felip II es va veure immersa en la lluita secular entre els dos grans poders del Mediterrani, cosa que va mobilitzar els seus regnes quan la situació era més delicada. Més enllà dels enfrontaments navals entre els cabdills de les dues grans religions monoteistes, un dels moments que més preocupació va provocar en la cort de Madrid va ser la revolta dels moriscos de las Alpujarras el dia de Nadal de 1568 com a resposta més directa a la pragmàtica aprovada per Felip II l'any anterior.

Els territoris catalans van formar part de la resposta més clara a aquesta revolta en territori peninsular. Sense anar més lluny, Diego Hurtado de Mendoza, un dels grans cronistes de la guerra de las Alpujarras, ja diu:

Llegó Sancho de Leiva a un mismo tiempo con mil y quinientos catalanes de los que llaman delados, que por las montañas andan huidos de las justicias, condenados y haciendo delitós, que por ser perdonades vinieron los más de ellos a servir en esta guerra: era su cabeza Antic Sarriera, Ca-

ballero catalán; las armas sendos arcabuces largos y dos pistoletes de que se saben aprovechar.¹³

En aquesta línia va l'ordre que Felip II, del 13 de maig de 1569, qui diu que «en virtud de la present en ma bona fe y paraula real guiam, affidam y aseguram totes y qualsevol persones qui volran anar en companyia de dit Çarriera a Granada de totes qualsevol crims y delictes per ells y quiscun dells comesos».¹⁴ La gran majoria d'aquests soldats voluntaris, bandolers o no, van anar fins a Granada a bord de les galeres dirigides per Lluís de Requesens. Aquest va ser un dels més destacats catalans del moment en el servei directe al monarca i és, precisament, sota el seu paraigua, on se situen molts nobles catalans del moment.

Un d'ells, tant per participació a la guerra de Granada, per mèrits propis i càrrec després és en Francesc de Guimerà. Ja entre els documents dispersos de Guerra y Marina a l'Arxiu General de Simancas, trobem algunes referències a un Francesc de Guimerà: «Un tal Francés de Guimaran es uno de los capitanes que Juan de Austria manda a entretener».¹⁵ A més, sense comptar, un segon document del mateix lligall on trobem novament un Francesc de Guimerà en una «relación de los capitanes de galeras a quien su majestad manda dar ayuda de costa»¹⁶, on es mana entregar dos-cents ducats «al comendador Pedro Pardo de Ulloa Marín, a don Hernando de Agulea otro tanto, a don Françes de Guimaran otro tanto...». De fet, si anem una mica més enre, passant de l'any 1568 al 1565, al socors de Malta quan es trobava assetjada pels otomans, trobem també un Francesc de Guimerà entre els «aventureros de diverses nacionalidades que venían a sus costas».¹⁷

13. Diego HURTADO DE MENDOZA, *Guerra de Granada. Hecha por el rey de España don Felipe II contra los moriscos de aquel reino*, edició a cura de B. Blanco-González, Castalia, Madrid, 1970, pp. 256-257.

14. ACA, Reial Cancilleria, registres, 4733, p. 235.

15. Archivo General de Simancas (AGS), Guerra y Marina, leg. 72, doc. 156.

16. AGS, Guerra y Marina, leg. 72, doc. 136.

17. FRANCISCO BALBI DE CORREGGIO, *La verdadera relación de todo lo que el anno*

El que fa sospitar d'una manera més profunda que en totes les ocasions es tracta del mateix Francesc de Guimerà és el fulgurant ascens que hauria suposat si no fos així, d'un noble no hereu del Papiol-Llorach fins a governador de Menorca amb responsabilitats polítiques i militars: del grup de petits nobles catalans que es mouen sota la protecció i lideratge de Lluís de Requesens (sense entrar als Cardona portantveus del general o Miquel de Montcada, mestre de camp d'un terç), seria l'únic que aconseguix un càrrec polític abans de la mort a Flandes de Requesens al 1576. Per aquest motiu, sembla prou evident que el servei del futur governador de Menorca venia de molt més enrere de la guerra de las Alpujarras, on es mobilitza la clientela de petits nobles catalans que no s'apartaran de l'ombra de Requesens fins als Països Baixos.

On tornem a trobar a Francesc de Guimerà novament, aquesta vegada amb més precisió: a Gènova, unint-se a la flota al voltant del 26 de juliol, quan fa la primera compra de queviures a la capital de la Ligúria. Aquestes galeres havien estat aturades durant setmanes davant la ciutat de Barcelona, que va ser el centre de la política de Felip II, amb algunes topades entre el govern municipal i els oficials de Joan d'Àustria per algunes detencions que aquests havien fet i que anaven contra les constitucions catalanes. Però aquesta gran flota va abandonar la ciutat el dimecres 18 de juliol amb la pompositat i la desfilada imaginada, en un grup que es movia en estricte ordre segons la dignitat dels destacats nobles que s'havien d'embarcar o, simplement, acompanyaven la comitiva:

De palasio, entre sinc y sis horas après mitxorn, anants lo major de dits sereníssims prínceps a mà dreta y dit senyor don Joan de Àustria a mà esquerra, sols, en la primera filera. E après venien lo menor de dits sereníssims prínceps a mà dreta, y lo excel·lentíssimo senyor lloctinent y capità

de MDLXV ha sucedido en la isla de Malta, de antes que llegasse l'armada sobre ella de Soliman gran Turco. Hasta que llegó el socorro postrero del Rey catholico nuestro señor don Phelipe Segundo deste nombre, Casa de Pedro Reigner, Barcelona, 1568, p. 109r.

general en lo present Principat a mà squerra, també sols en la segona filera. E après venia lo dit senyor comanador major de Castella y al seu costat quatre o sinc cavallers, anants tots a cavall. E après venien molts altres cavallers qui acompanyaven los dits senyors.¹⁸

Entre els altres cavallers que acompanyaven a les dignitats que s'individualitzen dins els *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, tot i aparèixer al llistat posterior, no es trobaria en Francesc de Guimerà, qui va embarcar a Gènova amb un bon grapat d'altres nobles, catalans i castellans, a les galeres de l'ordre de Santiago que capitanejava Lluís de Requesens. Això queda comprovat a la relació dels cavallers embarcats on sumen aquells servents que embarquen amb ells, i que necessitaven per saber el nombre d'estómacs que s'havien d'alimentar aquelles jornades de navegació.

Apareixen en aquesta «relation de los cavalleros y criados que su señoría Illustrísima lleva a su costa en las galeres Capitana y Granada»¹⁹ alguns dels nobles catalans més propers a Lluís de Requesens, com és el cas de Guillem de Santcliment o Alexandre Torrelles, els que serien els seus marmessors en un futur. Però els cognoms catalans no es limiten a aquests, trobant diversos Cardona, Boxadors, Marimon, Queralt o Calders, a part del propi Francesc de Guimerà. En aquest darrer, però, s'afegeix una petita informació al davant: *fuese desde Génova*. Això implicaria que se'l trobarien a Gènova, el lloc de destí d'aquesta flota i des d'on haurien de comunicar-se amb la resta d'aliats de la Santa Lliga. Per aquest motiu, el podem situat sense gaires complicacions

A Gènova, Francesc de Guimerà va participar activament en les comunicacions entre els aliats, acompanyant a Miquel de Montcada a

18. J. M. Sans i Travé, dir., *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum II. Anys 1539 a 1578*, Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, Barcelona, 1994, p. 357.

19. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), Arxiu Palau Requesens (APR), fam. Requesens, UC-685. doc. 14.

Venècia. Aquesta va ser una visita diplomàtica i amb cert punt d'espionatge, ja que a les instruccions que Joan d'Àustria donava al mestre de camp de terç era que informés als venecians dels seus moviments, però també que estigués atent a la força real de l'armada i la tripulació veneciana abans de trobar-se tota la flota a Messina.²⁰

Però la condició física de Francesc de Guimerà no va ser la millor a la tornada d'aquesta expedició diplomàtica cap a Venècia, cosa que el va fer abandonar la flota i romandre a Gènova per recuperar-se d'una malaltia mentre la flota que en un futur batria els otomans a Lepant continuava el seu camí per reunir-se a Messina amb la resta. Cal tenir ben present que, davant la dificultat que tenia la guerra naval per moure els efectius embarcats, així com la massificació dels tripulants a les galeres, feien que només mantinguessin a bord aquells en condicions de combat, deixant a port els malalts o lesionats.

De fet, en un segon llistat d'embarcats a la galera de Lluís de Requesens, el futur governador de Menorca apareix de nou entre els diversos nobles de procedència sobretot castellana i catalana, fins i tot algun italià hi és present, però el seu nom apareix de la següent manera: «don Francisco de Guimerán - este se fue».²¹ Per tant, tot i estar immers en les diverses lluites del Mediterrani que va mantenir Felip II, Francesc de Guimerà no es va trobar a la simbòlica jornada de Lepant.

3. El nomenament de Francesc de Guimerà com a governador de Menorca: intervenció nobiliària i virtut personal

Francesc de Guimerà no va anar a Lepant ni tampoc no va participar en la presa de Tunis ni en les accions que la Santa Lliga va dur a terme fins la seva dissolució a finals de l'any 1573, quan Venècia va negociar de forma individual la pau amb l'Imperi Otomà. Tanmateix, la seva posició era prou destacada com perquè Lluís de Requesens, aquell

20. AGS, Estado, leg. 1401, doc. 74.

21. ANC, APR, fam. Requesens, UC-685. doc. 14.

sota qui havia servit en els diversos escenaris, parlés per ell davant els membres més destacats de la direcció dels afers de la Monarquia Hispànica, com podria ser Joan d'Àustria o el propi Felip II.

En una carta a Joan d'Àustria, Lluís de Requesens ressegueix quina ha estat la trajectòria de Francesc de Guimerà des que era a Gènova fins que va tornar, a més de dir-nos per què no va estar present a la jornada de Lepant:

Don Françes de Guimara fue con la liçençia y orden de V. E. con don Miguel de Moncada des de Génova a Venecia y bolviendo con el mismo adoleçió en esse lugar donde ha estado muchos días malo, y llegó tan al cabo que se tuvo muy poca esperançã de su vida, y no estava aun sano quando supo la nueva de la victoria que Nro. Sr. dio a V. Ex. y sintió tanto el no averse podido hallar en ella que casi puso de nuevo en peligro su salud y agora que la tiene va a servir a V. Exa. a quien supplico le haga el favor y merçed que mereçen los muchos años que ha que sirve a su Md. y lo que dessea continuar sirviendo.²²

En aquest fragment, ja fa notar que la figura de Francesc de Guimerà ha estat important i que es faci «el favor y merçed que mereçen los muchos años que ha que sirve a su Md.». Aquí s'encarrila el futur nomenament de Francesc de Guimerà com a governador de Menorca, sent clara també aquesta intervenció del patró que demana favors polítics pels clients que han estat al seu servei directe, fent mèrits en les campanyes militars diverses.

A més, tot això avança en el temps: ja a l'agost del 1575, quan la situació a Flandes era veritablement complicada, amb bancarrota econòmica i accions militars continuades, en una extensa carta de Lluís de Requesens a la seva dona, Hierònima de Gralla, parlen de Francesc de Guimerà i de la seva situació entre els membres de la clientela de Requesens:

22. ANC, APR, fam. Requesens, UC-684. doc. 26.

Solo este invierno me pidió don Guillem que diese testimonio o fe de lo que Setantí y don Francesc de Guimeran y otros avían servido en Granada y en el mar y se las di. Pero ni hablan con el rrey ni con nayde aunque las partes las suelen presentar en la corte por rasas pretensiones más estas son cosas que los generales no las pueden negar a los que han servido debaxo dellos ²³

En aquestes paraules observem perfectament el funcionament de la clientela, amb el matrimoni que actua com a patró discutint per correspondència sobre la possibilitat d'enviar cartes de recomanacions per tal d'afavorir alguns dels seus clients. A més, trobem com el propi Guillem de Santcliment (qui acabaria en un futur com a ambaixador de la Monarquia Hispànica a la cort imperial de Praga) ha parlat amb Lluís de Requesens per afavorir a Francesc de Guimerà, trobant diversos graus en aquest grup nobiliari que es mou sota l'ombra de Requesens segons la proximitat que tenen a ell.

Les dates, de fet, coincideixen. Segons Lluís de Requesens, al llarg de l'hivern anterior va parlar en favor de Francesc de Guimerà per mediació de Guillem de Santcliment i, després de la mort de Joan de Cardona i Rocabertí, anterior governador de Menorca, al gener de 1575, es va nomenar a Francesc de Guimerà. El nomenament oficial arribaria el 24 de març de 1575 per part de Felip II ²⁴, qui hauria fet cas de les recomanacions rebudes des de feia diversos anys i que conflüen en la persona de Francesc de Guimerà. Dins la seva actuació, gràcies a l'experiència militar que tenia, s'ha de destacar la confiança que depositava en ell Felip II en els afers que corresponien a la defensa de l'illa, la qual tenia una importància estratègica, juntament amb totes les Illes Balears, pel que fa al domini del Mediterrani occidental.

Tot i que la potència militar que es trobava a Menorca era limitada, Felip II ordena a Francesc de Guimerà que igual que ho havia fet abans

23. ANC, APR, fam. Requesens, UC- 35, doc. 1-64.

24. ACA, Reial Cancilleria, registres, 4361, p. 203.

Joan de Cardona, «hasta que otra cosa probeyamos tengáis a vuestro cargo la gente de a caballo que reside en la isla».²⁵ Té lògica el fet que el governador polític sigui també qui dirigeixi la cavalleria del territori, per la poca magnitud dels efectius que hauria d'encapçalar i pel fet de fer unir en una mateixa persona el poder polític i militar, cosa prou habitual a la Monarquia Hispànica.

Durant l'any 1577, Francesc de Guimerà demanaria abandonar l'illa un temps segons indica Jaime Benejam Lluch (recordem que es trobava en plena negociació del seu matrimoni amb Maria de Guimerà, cosa que el podria fer moure cap al Principat encara que fos puntualment). Segons el *Llibre de Determinacions*, que l'autor ha consultat a l'Arxiu Històric Municipal de Ciutadella, el 21 de setembre del 1577, en el consell ordinari de Ciutadella es diu que: «dias fa tenim entes que lo Illustre Senyor Governador Don Francisco de guimeran te licentia de anar en barçalona, o, en Cort, a be que de ell no u sabem».²⁶ De fet, allò que preocupava als jurats de Ciutadella era qui seria el substitut del dit Francesc de Guimerà, així com tenir constància de les informacions que els arribaven sobre la substitució del seu governador però de les que no rebien cap notificació ni ordre oficial.

La marxa de Francesc de Guimerà de l'illa, per tant, estava prevista, cosa que coincideix aproximadament amb el moment que Felip II entrega dos-cents ducats per tal que li serveixi com «ayuda de costa para que se pueda mejor entretener en el dicho cargo»,²⁷ cosa que ja indicava Josep Juan Vidal en el seu article a *Pedralbes*.²⁸

Al 1582 serà, però, quan Francesc de Guimerà va abandonar l'illa de forma definitiva per una llicència atorgada per Felip II perquè Francesc de Guimerà marxés a Catalunya uns mesos, però mai no va tornar

25. AGS, Guerra y Marina. Secretaría de guerra, Lib. 30. p. 168.

26. Jaime BENEJAM LLUCH. «Menorca, segunda mitad del siglo XVI. El gobierno y las élites municipales», tesi doctoral, UNED, 2010, p. 354.

27. ACA, Reial Cancilleria. Registres, 4363, 3v.

28. JUAN VIDAL, *La projecció*, p. 114.

a l'illa.²⁹ En el seu lloc vindria la governació de Miquel de Pacs, cavaller mallorquí, per passar a un nou català, Jeroni Josa.

Conclusions: promoció nobiliària i govern de la Monarquia

L'actuació i l'assoliment de càrrecs polítics per part de Francesc de Guimerà és una norma bastant comuna entre la noblesa del moment. Aquest noble, descendent indirecte dels Guimerà de Ciutadilla, amb qui es tornaria a emparentar per matrimoni, però per línia directa dels de Llorach i dels Marimon del Papiol, respon clarament a la figura del fill fadrístern que necessita buscar els mèrits per tal de prosperar en la vida, ja que no ha tingut la fortuna de rebre títols i propietats per naixement. Les possibilitats que s'obrien davant d'aquests nobles no eren gaires i passaven per l'exèrcit, l'Església i, cada vegada més, l'administració pública del regne. En el cas de Francesc de Guimerà, l'activitat seria la sortida triada, afavorida per la gran activitat militar del Mediterrani de Felip II i la implicació d'aquest monarca en els diversos afers que afectaven a la Cristiandat, així com la proximitat amb un noble de major rang i molt proper al rei, com era el cas de Lluís de Requesens.

Això també aniria de la mà de les oportunitats sorgides en les clienteles formades al voltant dels nobles de major rang. Francesc de Guimerà esdevé un dels membres destacats del seguici de Lluís de Requesens, qui l'acolliria sota la seva protecció i utilitzaria els seus vincles amb les més altes esferes de govern de la Monarquia per promocionar els seus servent i amics, com el propi Comanador es refereix a aquells que es trobaven amb ell a la guerra de l'Alpujarra, entre els quals es trobava el Guimerà. De fet, el governador de Menorca és un més dins el perfil comú entre els que es trobaven sota el paraigua de Requesens, com s'ha comentat, trobant altres membres destacats com Lluís de Queralt,

29. *Ibidem*

Guillem de Santcliment o Alexandre Torrelles, que comparteixen amb el protagonista d'aquest bona part dels punts de la trajectòria vital.

Per tant, l'anàlisi d'aquests pocs anys a la vida de Francesc de Guimerà permet descobrir una figura molt interessant dins la noblesa catalana del moment i que quedaria emmarcada en una clientela i un sistema de relacions patró-client que començaria en ell i acabaria en Felip II, qui reconeixeria el seus serveis als diversos escenaris militars amb un càrrec polític.